

DUMITRU STANILOAE, APÒSTOL DE L'AMOR

GEMMA CERVERA

Així anomenen alguns dels seus compatriotes a aquest home que Olivier Clément considerava el més gran teòleg ortodox del segle XX. Les persones properes el veien també com un sant, una persona que els feia sentir que Déu és amor i que era capaç de fer visible la fe dels seus cors.

Neix l'any 1903 a Vladeni, un poblet de Transsilvània proper a la ciutat de Brasov. En una entrevista deia: *A Vladeni, on vaig néixer, vaig començar a estimar Déu i la gent i els estimo encara ara.* Allà veié la llum, que considerava un tret característic, molt propi de la seva estimada Romania, la presència de la llum, fins i tot en la manera d'anomenar el món i la gent: *lume* que ve del llatí *lumina* (llum). En un dels seus llibres sobre l'espiritualitat romanesa destaca la calidesa i la intimitat del llenguatge litúrgic romanès, fins i tot en l'ús de diminutius, amb més sentit de proximitat que de petitesa. En els pobles, aquesta proximitat i la vivència sempre i en tot lloc de la

presència de Déu era un fet quotidià, que s'expressava en cada gest, en el treball, i en la bellesa dels fruits d'aquest treball. Ell veia com a manifestacions espirituals els objectes artesanals dels camperols, els seus brodats, el treball amb la fusta, les icones sobre vidre, els ous de pasqua pintats..., perquè totes aquestes activitats quotidianes es desenvolupaven dins d'aquest esperit de comunió, de presència del sagrat; i és que en els poblets la vida no es podia considerar vida social, perquè no eren ben bé una societat sinó una comunitat de persones properes, que segons Dumitru Staniloae estaven unides al voltant de l'església, amb aquell esperit que els orientals anomenen "sobornost"¹. Agraïa als seus pares haver-li ensenyat a pregar, a predicar Jesucrist, a no jutjar els altres, a viure amb humilitat i puresa... i aquestes primeres experiències de la seva infantesa les tindrà molt presents al llarg de la seva vida i influiran notablement en la seva obra.

Cursa estudis de Teologia a Cernauti i realitza la seva tesi doctoral sobre Dositheu de Jerusalem i la seva relació amb les terres romaneses. Veient el seu talent, el Metropolita Nicolae Balan li facilita algunes beques per estudiar a l'estranger. Estudia a Grècia, on coneix Hristos Andrusos i tradueix la seva dogmàtica. Estudia també a Alemanya on pren contacte amb la teologia dialèctica protestant, que veu Déu com absolutament transcendent, distant de l'home, en contraposició a la teologia ortodoxa que ell defensa ardentment com una teologia d'un Déu proper, immanent a la creació i que es comunica a l'home.

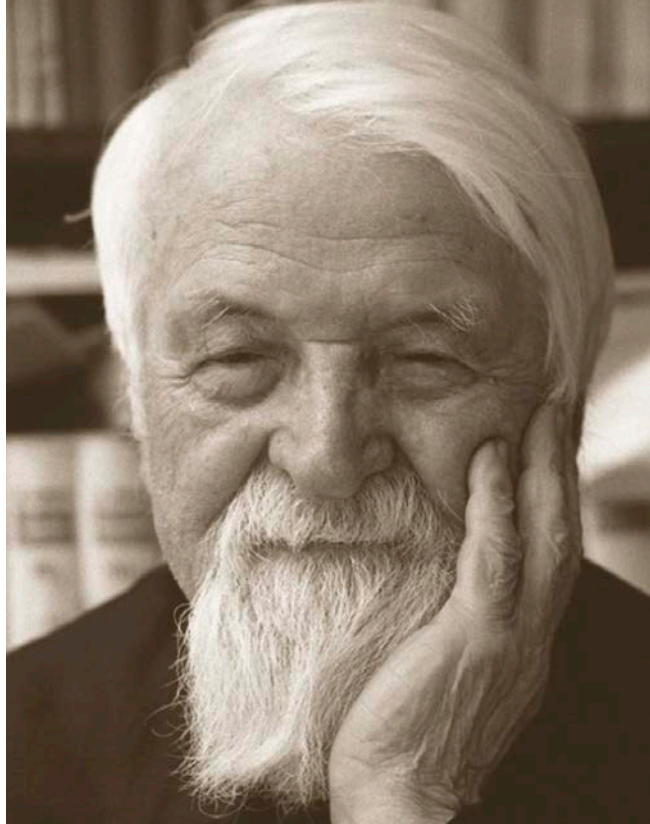
1. Esperit de comunió i d'interdependència dels seus membres dins d'una església.

És ordenat diaca l'any 1931 i prevere el 1940. El 1936 és nomenat rector a l'Acadèmia Teològica de Sibiu i professor de dogmàtica i mística. Amb la instauració del règim comunista el destitueixen del seu càrrec i l'envien a la Facultat de Teologia de Bucarest, a la càtedra d'Ascètica i Mística i, quan l'any 1949 desapareix aquesta càtedra, ocupa el lloc de professor de dogmàtica per a estudiants de doctorat. També és arrestat l'any 1958 i condemnat a 10 anys de presó per pertànyer a un grup anomenat *Rugul Aprins* (L'Esbarzer Ardent) i el seu interès pel misticisme, encara que fou amnistiàt després de cinc anys.

En biblioteques d'occident descobreix Gregori Palamàs i sant Màxim el Confessor, les ensenyances dels quals tindran una influència cabdal en la seva obra. Del primer escriu un llibre titulat *Vida i ensenyances de Sant Gregori Palamàs*. En conèixer el valor de la Filocàlia² grega comença a traduir-la i progressivament hi afegeix altres textos dels sants Pares que no apareixien en aquesta Filocàlia, altres escrits de Sant Màxim el Confessor, Sant Simeó el Nou Teòleg, Sant Joan Clímac, Isaac el Siri i d'altres. Treballa 45 anys en l'elaboració d'aquesta Filocàlia que finalment va arribar a 12 volums, dels quals es diu que només les notes a peu de pàgina constitueixen un tresor de pensament espiritual. Aquestes notes les va escriure amb la finalitat de fer més assequible aquests escrits als homes del seu temps. Pel gran coneixement que tenia dels sants Pares i per encarnar en la pròpia vida les seves ensenyances, molts el consideren un teòleg neopatrístic. En un moment donat manifestà el següent: "He cercat Déu en els homes del meu poble, després en els

2. La Filocàlia, que vol dir amor a la bellesa entesa com a bé, és un conjunt d'escrits dels sants Pares que constitueix l'aliment espiritual del monaquisme ortodox.

llibres, en les idees i els símbols, però això no em donava ni pau ni amor. Un bon dia vaig descobrir, en els escrits dels sants Pares de l'Església, que era possible trobar-lo veritablement en la pregària. A poc a poc he entès que Déu és a prop, que m'estima i que, omplint-me del Seu amor, el meu cor s'obre als altres. He entès que l'amor és comunió amb Déu i amb l'altre i que fora d'aquesta comunió el món no és més que tristesa, ruïna, desolació. Si el món volgués viure només en aquest amor coneixeria la vida eterna".

Tot i haver escrit una dogmàtica en tres volums, preconitza una teologia del cor per damunt d'una teologia de l'intel·lecte, una teologia que té com a font de coneixement la intel·ligència de la fe, i com a finalitat, la salvació i la vida eterna, ja que, la teologia no és un sistema d'idees abstractes sobre Déu, sinó vida i diàleg permanent amb Ell. Veu el dogma cristià com a expressió de l'amor diví i com a fórmula concisa, amb objecte restringit que actua com un

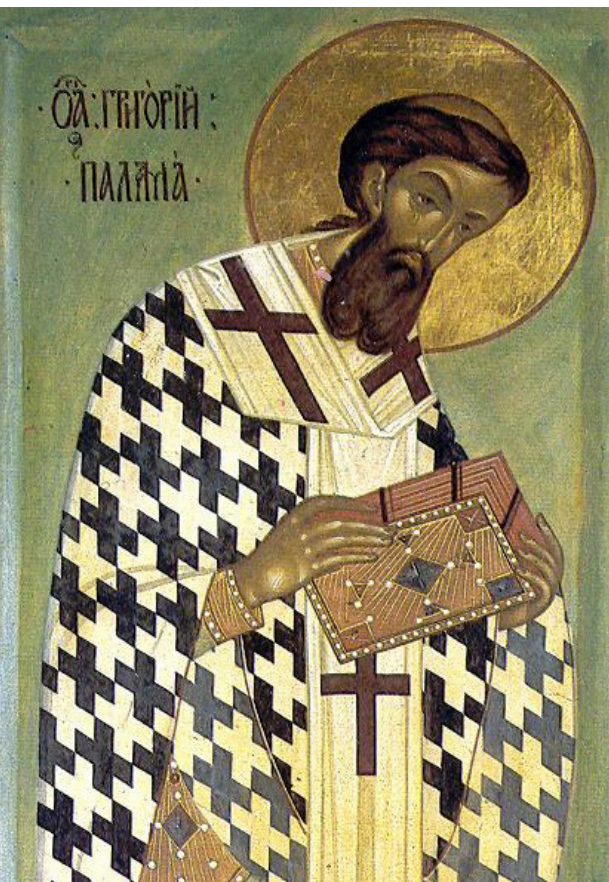
eix invariable, però que al mateix temps canvia la vida contínuament. La seva és també una teologia conciliadora on es retroben temps i eternitat, immanència i transcendència, matèria i esperit..., perquè d'alguna manera l'amor diví, que està de fons en tot el seu pensament teològic, resol totes les antinòmies, unint i integrant el que estava dividit.

Les principals obres que va escriure són les següents: *Jesucrist o la restauració de l'home*; *La Santíssima Trinitat o al principi fou l'amor*; *La imatge immortal de Déu*; *Jesucrist, la llum del món*; *Déu és amor*; *La vivència de Déu en l'ortodòxia*; *Pregària de Jesús i experiència de l'Esperit Sant*; *Ascètica i mística a l'Església Ortodoxa*; *Teologia dogmàtica ortodoxa* (en tres volums) i molts altres, a més de nombrosos articles.

CONCEPCIÓ DE LA FE

Per a Dumitru Staniloae la fe és la certesa sobre l'existència de Déu o, dit d'una altra manera, el cor de la fe és la certesa i cap altre coneixement no pot tenir una tal certesa. La fe és experimentada pel creient com una pressió que exerceix sobre la consciència una presència, o els senyals aclaparadors d'una presència que coincideix amb la mateixa realitat en què es creu. Aquesta pressió de Déu la sent l'home com un desig de Déu de deixar-se conèixer i d'entrar en relació amb ell. En aquest sentit parla de la fe no tant com un producte de l'esforç humà sinó com un fet "transsubjectiu", transcendent. La ment, per la mateixa gràcia de Déu, és *capax divini* i té la força de superar-se ella mateixa, d'anar més enllà dels seus límits i contenir la divinitat.

En l'home existeix un impuls que cerca fora del món el seu fonament, ja que en ell no troba la resposta als seus dubtes i, segons Dumitru Staniloae, aquest és el lloc on les forces superiors troben el punt d'ancoratge per a fer néixer la fe en l'home. Constitueix l'òrgan natural que pot ser transformat pel descens de la gràcia divina en l'ull espiritual de la fe, amb una visió clara i certa. Aquesta inclinació a la fe ve de la imatge apagada de Déu que ha restat en l'home. El baptisme instaura aquesta llavor que caldrà actualitzar al llarg de la vida. Per tant, la fe demana de la nostra col·laboració per passar de ser virtual a constituir-se en una realitat viva, en una evidència que creix gradualment i que amb el temps esdevé una visió "totlluminosa". Però a aquesta visió diàfana no s'hi arriba si no és per l'esforç de la persona d'alliberar-se de les passions egoistes que enfosqueixen la seva vida i l'allunyen de Déu i dels altres. Seguint aquest camí, ascètic o ascendent per part de la persona i kenòtic o descendent per part de Déu, a poc a poc s'arriba a aquesta certesa que la raó ja havia intuït, però que només la fe pot aca-

bar de confirmar. Així doncs, la fe atorga certesa a la raó i, per tant, el coneixement apofàtic és el veritable coneixement, ja que prové de Déu. En ell és Déu el qui il·lumina, mentre que el coneixement racional prové de la natura i està impregnat de la seva finitud i el seu relativisme.

Dumitru Staniloae afirma que el camí pel qual ens arriba la fe és a través d'altres persones. Quan som a prop d'una persona amb una fe veritable, difícilment ens podem resistir a esdevenir creients també nosaltres, perquè Déu opera a través nostre i és així com es manifesta, com s'adreça a nosaltres. La fe, doncs, neix de Déu a través de l'home i es difon d'home a home. Quan la persona s'obre a l'Esperit Sant, esdevé portadora de l'Esperit i d'aquesta manera l'amor de Déu es comunica als éssers humans i els divinilitza. Per això Dumitru Staniloae diu que la persona és subjecte de l'amor diví, perquè és també font de revelació d'aquest amor. Però, no només l'home es transforma a través de la relació amb Déu, sinó que Déu també es

transforma en la relació amb la persona. En el llibre *Ascètica i mística a l'Església Ortodoxa* escriu el següent: "I no només jo rebo en mi el Jo de Crist, fent-me segons la Seva imatge, sinó que també el seu Jo rep el meu jo en Si, rep fins i tot el meu cos en Ell, de manera que m'integra a mi també en els Seus sentits purs, en els Seus fets purs".

La fe comporta una nova manera de relacionar-se, ja que presuposa posar fre als impulsos egoistes que ens impedeixen estar atents a les paraules

dels altres i a través d'elles escoltar i descobrir el seu subjecte. La paraula que es mou entre dos fa néixer el subjecte de l'un i de l'altre, però no la paraula monòleg. Pel lligam de la fe creixen els subjectes i per això la transmissió de la fe es fa de persona a persona perquè, juntament amb l'acte de transmissió de la fe, neix el subjecte en la seva plenitud. La fe, que és al mateix temps amor, descobreix en els nostres semblants profunditats insospitades, perquè Déu ens mostra el Seu rostre i ens estima a través d'ells... *la joia d'un per l'altre és un do de la Persona Suprema de més enllà de tu i ell, la qual, a través d'ell se t'ofereix a tu, i a través de tu, a ell.* Quan Dumitru Staniloae parla de subjecte, no es tracta d'un subjecte qualsevol sinó d'un subjecte que té el segell de l'eternitat. Aquest subjecte, travessat per l'amor diví, ha canviat radicalment l'eix de la seva vida, esdevenint subjecte per als altres, al servei dels altres ja que, la fe que no dona fruits d'amor, no és una fe veritable.

LA SANTA TRINITAT

La Santíssima Trinitat és el misteri més gran que al mateix temps ho explica tot, o sense el qual res no es pot explicar. És amor sense principi i sense fi, i aquest amor de la Santa Trinitat se'ns comunica a través de Crist perquè esdevinguem portadors del Seu amor.

El Déu trinitari és l'estructura de l'Amor suprem que ha creat el món, no per necessitat, sinó per amor, amb la finalitat que la humanitat participi de la seva eternitat, de la seva plenitud i la seva comunió. Cal entendre el món, o la creació, com un do que Déu ha fet a la humanitat amb el propòsit que l'home transformi, transfiguri aquesta creació, que faci del món una escala vers Déu. En el temps l'home té la possibilitat d'esdevenir subjecte de l'amor diví, és a dir, de deïficar-se. Dumitru Staniloae afirma que les persones de la Santa Trinitat mantenen entre elles una relació absolutament interior, ja que són totalment transparents

i cadascuna d'elles està oberta a les altres amb la infinitud del seu amor. Justament perquè s'entreguen totalment, perquè obren totalment el seu ésser, estan unes en les altres en una interpenetració o inter-subjectivitat recíproca, constituint un sol ésser. Recordem les paraules de Jesús quan diu: "*Qui m'ha vist a mi ha vist el Pare*" (Jn 14,9). Aquest ha de ser també el model de relació entre les persones i entre les persones i Déu "*perquè siguin u com nosaltres som u*" (Jn 17,22). Cal destacar que en aquesta unió perfecta no hi ha confusió, sinó que cada hipòstasi està ben diferenciada de les altres dues. Per això Dumitru Staniloae afirma que el misteri de l'amor és la unió que aquest aconseguen entre els qui s'estimen sense anul·lar-los com a subjectes lliures. En l'amor no hi ha res que sigui objecte, perquè l'altre ocupa el lloc de la primera persona.

Després que els humans, rebutjant l'amor de Déu, han caigut en la mort, el Pare celestial ha enviat el seu Fill per tal de restablir en Ell la relació de la humanitat amb el seu Creador. Dumitru Staniloae diu que dels encontres d'amor hauríem de dir més aviat "retrobament", perquè aquest és el sentiment experimentat pels éssers que han obert llurs esperits en l'amor. La naturalesa humana retroba per l'amor la unitat dividida pel pecat. Crist, que carrega amb totes les febleses humanes i, en suportar-les per amor fins a la mort, venç la mort, es transforma en Arquetip per a la humanitat, mostrant el camí: el lligam indissoluble entre amor i resurrecció. "L'amor és més fort que la mort" (Ct 8,6). L'essència de la vida humana és fer el Crist transparent en nosaltres, oferir-nos com a pa espiritual als altres i rebre'ls igualment de bon grat com a pa espiritual. Crist és la nostra llum, que ens mostra no només la finalitat per a la que hem estat creats sinó també la força per avançar cap a ella i esdevenir ofrena absoluta.

Dumitru Staniloae es pregunta com ha pogut aparèixer en una existència eterna un temps o, si cap la possibilitat de concebre una eternitat amb caràcter temporal.

Seguint el fil del seu pensament, trobem una resposta afirmativa: temps i eternitat estan íntimament lligats perquè el Déu Paraula cerca un diàleg permanent amb la humanitat. Un cop creat el món, Déu s'introdueix en la creació i aquesta kènosi de Déu en la creació indica la unió de Déu amb el temps. Aquest

“al principi” és el primer intent de diàleg de Déu amb la criatura, que comença el seu camí temporal. És frontera però també punt de connexió entre temps i eternitat. El temps, en la concepció de Dumitru Staniloae, és l'interval entre la crida de Déu i la nostra resposta. De fet, el temps és la condició de la relació dinàmica de la criatura que no ha arribat encara a Déu. Un cop ha arribat plenament a Ell, el temps esdevé *eon*, és a dir, temps de plenitud, de joia desbordant. Això expressaria el procés que va de la imatge de Déu com a virtualitat a la semblança com a realització.

En la Santa Trinitat el nom de l'Esperit Sant està associat amb l'amor, perquè només el tercer implica el ple alliberament de l'egoisme, de manera que a través de l'Esperit Sant, l'amor de la Trinitat es demostra veritablement Sant. L'Esperit Sant relaciona el Pare i el Fill sense deixar de ser persona distinta i sense procedir també del Fill. En aquest sentit, l'Esperit és també

l'Esperit del Fill, però el Fill resta “Fill” en aquesta resplendor de l'Esperit d'Ell; no esdevé Pare de l'Esperit.

L'ensenyança ortodoxa sobre la procedència de l'Esperit Sant del Pare vers el Fill i de la seva resplendor del Fill vers el Pare, mantenint el Fill en la llum davant el Pare, implica en si el fet que Fill i Pare no es confonen ni se separen.

LA PERSONA

En tant que la persona és imatge de la Trinitat, és al mateix temps el misteri més gran de la creació, un misteri infinit que no es pot exhaurir mai. Les ciències humanes volen d'alguna manera definir la persona, capturar-la per mitjà de conceptes, però la persona és un ésser teològic i es troba més enllà dels límits de la ciència. El seu coneixement total depèn de Déu que és el seu darrer fonament. Només a mesura que la persona progressa en aquest coneixement de Déu, descobreix també les profunditats de la seva ànima, la seva infinitud inabastable. Diu l'autor: *ser imatge de Déu i romandre imatge Seva i desenvolupar-se com a tal, significa ser company de diàleg amb Déu*, perquè l'home està fet per a l'eternitat. Aquesta és la paradoxa de l'ésser humà, ser creat per Déu i al mateix temps immortal; però l'home no és immortal en si mateix sinó que està destinat a elevar-se a la semblança amb el Creador a través d'aquest diàleg d'amor recíproc.

nostra consciència i ens fa plenament responsables de tots els nostres fets i conscients que, de tot el bé que fem, depèn la nostra eternitat i la dels altres. Es desenvolupa la sensibilitat, la capacitat de l'ànima de percebre Déu més enllà de tot i, en tornar-se sensible a Déu, es torna també sensible davant els altres; veu Déu en ells i els estima en Déu. Aquesta sensibilitat torna la persona plenament humana. Aquesta sensibilitat és la fe, intuïció de la realitat transcendent però sempre present de Déu, subjacent en tot el que ens envolta. El món esdevé camí transparent per amor als semblants i a Déu, sent la visió de la llum divina el nivell més elevat de la consciència de si. Però, quan l'home no es comunica amb tota sinceritat, quan perd la seva transparència, altera

el seu caràcter d'imatge de Déu i la seva aptitud per a ser responsable dels seus germans. Llavors la vida s'enfosqueix i esdevenim individus isolats i empobrits, perquè l'egoisme ens empobreix, ens arrenca la vida, ens buida el cor; l'egoisme ens allunya dels altres i de Déu. En canvi, els qui estan propers espiritualment no parlen de manera isolada i fins i tot els seus fets es troben en una certa comunió.

La persona és el més elevat de l'ésser humà, és aquesta imatge de Déu que avança en tot moment cap a una plena comunió amb Déu en la Trinitat, per retrobar-se amb l'Amor infinit que ens precedeix. La persona tendeix a la comunió amb els altres i aspira a l'Absolut, mentre que l'individu està lligat a les lleis cegues de la natura i tendeix a l'egoisme. Ara bé, l'home pot capgirar aquesta set d'absolut vers ell mateix, per un orgull sense fi.

El primer pas en el coneixement d'un mateix és el penediment, el coneixement dels propis pecats, de les pròpies mancances o limitacions. Aquesta realitat obre la

el seu caràcter d'imatge de Déu i la seva aptitud per a ser responsable dels seus germans. Llavors la vida s'enfosqueix i esdevenim individus isolats i empobrits, perquè l'egoisme ens empobreix, ens arrenca la vida, ens buida el cor; l'egoisme ens allunya dels altres i de Déu. En canvi, els qui estan propers espiritualment no parlen de manera isolada i fins i tot els seus fets es troben en una certa comunió.

L'AMOR COM A FACTOR D'UNIÓ PERFECTA I COM A ÈXTASI

Per a Dumitru Staniloae l'amor és la unitat de mesura per a la vida: com més gran

és l'amor, més gran i profunda és la vida, mentre que la manca d'amor rosega dia a dia els seus fonaments. La victòria sobre la mort, s'obté no fugint-hi sinó vessant-hi vida. Per això l'amor de Jesús ha pujat a la creu, per la seva mateixa perfecció i, en ser suprema concentració de vida, ha vençut la mort, no lluitant-hi sinó travessant-la i anant més enllà, per la força infinita del seu amor, a una nova vida. Aquesta força infinita del seu amor estableix el lligam íntim entre mort i resurrecció.

L'amor és increat, ve de Déu, i l'home només pot participar d'aquest amor i estimar quan s'allibera de les seves passions, cosa que només és possible per l'ascesi purificadora de passions, que no és altra cosa que èxtasi, és a dir, sortida, oblit d'un mateix, ofrena de la pròpia vida, o dit d'una altra manera, pregària en el seu sentit més profund. Quan l'ésser humà emprèn aquest camí ascètic, quan ajudat per l'Esperit Sant s'entrega a l'abisme de bondat de Déu, en els cims més alts de la pregària, Déu hi davalla i l'omple amb el seu Amor. Llavors, en aquesta unió, experimenta el que els sants Pares anomenen l'embriaguesa de l'Amor de Déu. Aquesta unió no és pròpiament pregària, ja que en la pregària encara és massa clara la consciència de la distància amb Déu, però en els nivells més alts, la pregària s'eleva per sobre d'ella mateixa, esdevenint, segons paraules de Sant Gregori Palamàs, *rapte de la ment en Déu*. En aquests nivells opera exclusivament l'amor de Déu que eleva la criatura per damunt de la seva natura i és al mateix temps amor a Déu i amor al proïsme. Diu Dumitru Staniloae: *L'embriaguesa de l'amor de Déu m'omple de l'impuls d'estimar tots els semblants, de rebre'ls tots en el meu cor, que es troba en el cor de Déu, de sentir-me que sóc amb tots a l'interior de la mateixa "casa" de Déu que és l'Església.*

L'amor com a èxtasi, en ser un do exclusivament de Déu, penetra les coses que abans eren incomprendibles, ja que és al mateix temps llum, font suprema de coneixement. Si abans coneixíem les coses segons les categories finites del nostre aparell cognitiu, progressivament les coneixem tal com Déu les ha pensat des de l'eternitat. Els sants, que consagren la seva vida a la Persona Absoluta, descobreixen aquests tresors en el santuari íntim del seu cor ja que, per la pregària, coneixen el camí que mena a Déu i reposen en Ell, tal com Déu reposa en els sants.

